

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT
VAN STOLKWEG 29 's-GRAVENHAGE

RAPPORT

VAN DE COMMISSIE INZAKE HET
STREEKONDERZOEK

INGESTELD DOOR HET
DAGELIJKS BESTUUR VAN HET LANDBOUW-
ECONOMISCH INSTITUUT

's-GRAVENHAGE
1949

Bibliotheek
der
Landbouw Hoogeschool
WAGENINGEN

Voorwoord.

Toen het Landbouw-Economisch Instituut na de bevrijding gereorganiseerd werd, werd ook het z.g. streekonderzoek op het werkprogramma geplaatst en werd een afzonderlijke afdeling hiervoor ingericht. Werkwijze en inrichting van deze afdeling hebben vele malen een punt van gedachtenwisseling in de vergaderingen van het bestuur van het L.E.I. uitgemaakt. Met name de vragen, of er in het algemeen behoefte bestaat aan economisch-sociographisch onderzoek en, zo ja, wie dit onderzoek dan zal (of zullen) moeten verrichten, kwamen herhaaldelijk aan de orde.

Ten einde op deze vragen een gefundeerd antwoord te krijgen, verzocht het Dagelijks Bestuur van het L.E.I. aan een commissie van deskundigen, de materie in haar geheel te bestuderen en de voorstellen, welke zij wenselijk zou achten, te formuleren.

Het Dagelijks en het Algemeen Bestuur van het L.E.I. zijn de commissie —> en in het bijzonder haar voorzitter en rapporteur, Prof. Dr. E. W. Hofstee te Wageningen —> zset erkentelijk voor de wijze, waarop zij haar taak heeft volbracht. In grote lijnen hebben de genoemde besturen zich met het rapport en de conclusies verenigd.

Het is echter wenselijk, dat in brede kring van het rapport wordt kennis genomen, opdat de reacties daarop van alle bevoegde instanties en personen kunnen worden vernomen.

Voor dit doel wordt het rapport thans gepubliceerd.

De Voorzitter van het Landbouw-Economisch Instituut:

G. MINDERHOUD.

I. Inleiding.

De instelling van de commissie was een uitvloeisel van de wens van het Dagelijks Bestuur van het Landbouw-Economisch Instituut, nader te worden voorgelicht ten aanzien van het sedert 1 Januari 1946 door het L.E.I. aangevatte streekonderzoek, in het bijzonder wat betreft het terrein, de te volgen methode van onderzoek en de plaats, die dit onderzoek behoort te worden ingeruimd als hulpmiddel bij het praktische beleid. Blijkens een mededeling van het Dagelijks Bestuur, naar aanleiding van een vraag van Prof. Dr E. W. Hofstee, had de commissie de vrijheid om het gehele vraagstuk van de organisatie van dit onderzoek onder ogen te zien en zich eventueel af te vragen, waar dit het beste zou kunnen worden ondergebracht.

Tot leden van de commissie werden benoemd:

Prof. Dr E. W. Hofstee, Hoogleraar aan de Landbouwhogeschool te Wageningen, Voorzitter;

Dr H. J. Keuning, Hoofd van de Afdeling Handels- en Verkeersstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek te Den Haag;

Ir F. P. Mesu, Directeur van de Cultuurtechnische Dienst te Utrecht;

Ir G. P. F. Royackers, Secretaris van de Stichting voor de Landbouw te Den Haag.

Naderhand werd Ir A. Maris als secretaris aan de commissie toegevoegd.

De commissie werd op 13 Februari 1948 door de Voorzitter van het Landbouw-Economisch Instituut, Prof. Dr Ir G. Minderhoud, met het uitspreken van een rede geïnstalleerd, terwijl bij deze gelegenheid de Directeur-Generaal van de Landbouw, Ir C. Staf, enkele gezichtspunten t.a.v. de onderhavige kwestie naar voren bracht.

De commissie vergaderde zes maal, n.l. op 13 Februari, 22 Maart, 19 April, 3 Mei, 31 Mei en 14 Juni. De Directeur van het L.E.I., Dr J. Horring, was op alle vergaderingen mede aanwezig.

II. Het object van het onderzoek.

Uit het bestaan van de afdeling Streekonderzoek van het L.E.I. en uit de aard der door deze afdeling verrichte werkzaamheden, evenals uit onderzoekingen door andere lichamen en zelfstandige onderzoekers op hetzelfde gebied gedaan, blijkt de behoefte aan een vorm van toegepast economisch onderzoek t.a.v. de landbouw, dat een ander karakter draagt dan het bedrijfs-economisch en algemeen economisch onderzoek, dat o.a. door andere afdelingen van het L.E.I. wordt uitgevoerd. Alvorens de gestelde concrete vragen te beantwoorden, lijkt het gewenst, na te gaan, wat in principe het eigen object van dit onderzoek is en over welk gebied het zich in theorie uitstrekt. Geconstateerd kan worden, dat het zich onderscheidt van het bedrijfs-economisch onderzoek, doordat het zich niet richt op de afzonderlijke bedrijfshuishoudingen, doch op de economische activiteit van een bepaalde groep als geheel. Van het algemeen economisch onderzoek onderscheidt het zich, doordat het zich niet richt op de algemene kenmerken van het economisch leven als maatschappelijk verschijnsel, doch op de bijzondere kenmerken van de economische verhoudingen binnen een bepaalde concrete groep.

Met deze principiële verschillen t.o.v. de genoemde andere vormen van economisch onderzoek, gaan andere verschillen t.a.v. de aard van de probleemstelling en de wetenschappelijke instelling van de onderzoeker gepaard, die er toe bijdragen dit onderzoekingswerk zijn eigen karakter te verlenen. Terwijl de theoretische economie, gezien haar streven naar algemeen inzicht, abstraherend te werk gaat en zich het „zuiver“ economische in sterke mate van de rest van het maatschappelijke leven geïsoleerd kan denken, dient bij het onderhavige onderzoek, waar het gaat om het bijzondere karakter van het economische leven van de betreffende groep, dit economische leven steeds in het geheel van het maatschappelijke leven te worden gezien, daar juist in het overige maatschappelijke leven veelal voor een groot deel de gronden kunnen worden gevonden, waarin het bijzondere karakter van de economische activiteit van de groep zijn oorsprong vindt. Een praktisch verschil, wat betreft de belangstellingssfeer, vergeleken met de theoretische economie, is verder, dat in deze vorm van economisch onderzoek de conjunctuurverschijn-

selen weinig of geen aandacht vragen en de studie zich dus in hoofdzaak beperkt tot de economische structuurverschijnselen. Juist in de aard van de economische structuur immers is het kenmerkende van het economische leven van een bepaalde afzonderlijke groep te vind-en. Het algemeen verloop van de conjunctuur draagt een nationaal en veelal zelfs een internationaal karakter; het oefent in principe een zelfde invloed uit op verschillende afzonderlijke groepen. Dat zij op het conjunctuurverloóp verschillend reageren en de gevolgen van de conjunctuurschommelingen zeker niet overal dezelfde zijn, vindt juist weer zijn oorsprong in de verschillen in economische structuur, waardoor hetzelfde verschijnsel — veranderingen in de conjunctuur — bij verschillende groepen een geheel verschillende uitwerking heeft.

Uit het voorgaande volgt, dat het bijzondere van dit type van onderzoek primair niet ligt in het gericht zijn op bepaalde streken, doch in het gericht zijn op bepaalde, afzonderlijke maatschappelijke groepen, die, al zullen ze, in het bijzonder, waar het hier gaat om een zo sterk aan de bodem gebonden bedrijfstak als de landbouw, veelal streekgroepen zijn, dit in principe niet behoeven te zijn. Zo behoort b.v. een onderzoek naar de groep van de kleine boeren in Nederland, die niet in één bepaalde streek voorkomt, doch meer of minder dicht tussen de rest van de agrarische bevolking is gezaaid, zeker tot het terrein van deze onderzoekingen. Al kan worden opgemerkt, dat in een dergelijk geval veelal aandacht zal worden besteed aan de regionale verscheidenheid, welke zich ten aanzien van het betreffende verschijnsel voordoet, zodat het onderzoek een min of meer regionaliserend karakter zal dragen, een regionaal onderzoek, m.a.w. een streekonderzoek, wordt het daarmee niet. Is om bovengenoemde redenen „streekonderzoek" niet de meest juiste aanduiding voor deze vorm van onderzoek, hieraan kan nog worden toegevoegd, dat „streek" in ons spraakgebruik meestal een betrekkelijk beperkte zin heeft; met „streek" duidt men meestal een gebied aan, dat een groter of kleiner deel van een provincie uitmaakt. Het betreffende onderzoek behoeft zich geenszins tot een dergelijke kleine eenheid te bepalen. Het kan ook in Nederland als geheel of een ander land als geheel omvatten. Zou het b.v. gewenst zijn ten behoeve van vraagstukken, verband houdende met de „Benelux", een onderzoek in te stellen naar de Belgische landbouw, dan zou het volkomen voor de hand liggen om dit onderzoek op te dragen aan de bestaande afdeling van het L.E.I.

Behalve van*de bijzondere aard van het maatschappelijke leven

in de ruimste zin van de betreffende groep, is de zich daar ontwikkelende economische activiteit afhankelijk van de natuurlijke voorwaarden (bodem, klimaat, enz.), waaronder men werkt. De natuurlijke voorwaarden bieden bepaalde mogelijkheden, terwijl de aard van het maatschappelijke leven bepaalt hoe op deze mogelijkheden wordt gereageerd. Men zou zich kunnen afvragen, of de betekenis van de verscheidenheid in de natuurlijke (geografische) voorwaarden voor de verscheidenheid in de aard van het economische leven, niet in de naamsaanduiding van dit type van onderzoek naar voren dient te worden gebracht en dit b.v. als economisch-geografisch onderzoek zou kunnen worden aangeduid. Hiertegen rijzen een tweetal bezwaren. In de eerste plaats hebben de termen „economisch-geografisch" en „sociaal-geografisch" in de wetenschappelijke wereld een bepaalde inhoud en voor velen een in zekere zin beperkte inhoud, gekregen, n.l. die van betrekking hebbende op de studie van de relatie mens-natuur. Het doel van het onderzoek in kwestie mag zeker niet alleen zijn het economische leven in zijn relatie tot de natuurlijke voorwaarden te onderzoeken. Dit dient te worden onderzocht in al zijn relaties. In de tweede plaats dient er op te worden gewezen, dat bij het onderhavige onderzoek de zelfstandige studie van de natuurlijke voorwaarden niet behoort tot de taak van de onderzoeker, doch dat hij de kennis hiervan dient te ontleen aan de resultaten van andere wetenschappen (bodemkunde, klimatologie, enz.), terwijl anderzijds de kennis van het geheel van de maatschappelijke verschijnselen, waarin het economische leven is gevat, niet zonder meer aan andere wetenschappen kan worden ontleend, doch een integrerend deel van het onderzoek zelf vormt. Zonder dat dit, uit de aard der zaak, een onderschatting van de betekenis van de natuurlijke voorwaarden voor het economisch leven in het algemeen en de landbouw in het bijzonder, mag inhouden, is het gewenst, dat uit de naamsaanduiding van het onderzoek de noodzaak van de studie van het economisch leven in het kader van het gehele maatschappelijke leven, duidelijk spreekt.

Op grond van bovenstaande overwegingen meent de commissie, dat als meest juiste aanduiding dient te worden beschouwd: „economisch-sociografisch onderzoek". Gezien de gangbare interpretatie van deze term wordt hiermee uitgedrukt: 1). dat het onderzoek in principe de kennis van en het inzicht in economische verschijnselen ten doel heeft; 2). dat het zich niet ten doel stelt het verwerven van algemeen theoretisch inzicht in de economische verschijnselen, doch zich richt op de bijzondere kenmerken van het

economisch leven van afzonderlijke maatschappelijke eenheden; 3). dat het, ter verkrijging van een volledig en juist begrip, deze verschijnselen wil zien in hun relatie tot alle verschijnselen, die hierop invloed uitoefenen •— o.a. in hun relatie tot het gehele maatschappelijke milieu, waarin ze zich voordoen *— en niet slechts in hun relatie tot de natuurlijke voorwaarden, die het geografisch milieu biedt.

Is het nuttig en noodzakelijk, zich de theoretische positie van dit type van onderzoek duidelijk voor ogen te stellen, het behoeft nauwelijks gezegd, dat men zich er in de praktijk voortdurend van bewust dient te zijn, dat het hier gaat om doelonderzoek, toegepast onderzoek, zodat steeds alle op zichzelf interessante, maar voor het doel niet essentiële beschouwingen, achterwege dienen te blijven.

III. De bestaande en de toekomstige behoefte aan economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw.

In het algemeen valt te zeggen, dat in principe overal behoefte aan economisch-sociografisch onderzoek bestaat, waar bewust wordt ingegrepen op een zodanige wijze, dat bepaalde wijzigingen op lange termijn (structuurwijzigingen) in een groter of kleiner deel van onze landbouw worden teweeg gebracht, dan wel opzettelijk worden tegengehouden. Als voornaamste vormen van ingrijpen vallen te noemen: 1). ruimtelijke ordening (planologie in engere zin); 2). cultuurtechnische werken van grote omvang; 3). ordening van het grondgebruik (regeling van grond- en pachtprizen, pachtvoorwaarden en pachtvormen, pachtruil, wijzigingen in de bedrijfsgrootte, enz.); 4). regelingen, die de arbeidsvoorziening en de arbeidsverhoudingen in het agrarische bedrijf betreffen, of deze beïnvloeden (arbeidsbemiddeling, steunregeling, werkverschaffing, enz.); 5). algemene agrarische ontwikkelingsplannen.

Behalve naar de aard van de maatregelen, waarop ze betrekking hebben, kunnen de onderzoekingen worden onderscheiden in onderzoekingen van landelijke aard en van regionale aard, al naar gelang ze betrekking hebben op landelijke of regionale maatregelen, onder de laatste ook te verstaan de bijzondere regionale uitvoering van landelijke maatregelen. Het onderzoek ten behoeve van landelijke maatregelen zal vrijwel altijd ingesteld zijn op het verkrijgen van inzicht in de oorzaken van het ontstaan van bepaalde verhoudingen

en de gevolgen van eventuele maatregelen, het onderzoek ten behoeve van de regionale uitvoering veelal meer op concrete kennis van de bestaande situatie en de praktisch-technische mogelijkheid om hierin veranderingen te brengen.

Wil men de reeds genomen maatregelen op verantwoorde wijze uitvoeren en de bestaande plannen in deze richting op de juiste wijze voorbereiden, dan is de behoefte aan onderzoek enorm groot. Landelijke vraagstukken b.v., die een uitgebreid onderzoek eisen, zijn het opstellen van een agrarisch facet-plan van het Nationale Plan (ruimtelijke ordening), het opstellen van een landbouwwontwikkelingsplan en een tuinbouwwontwikkelingsplan (economische planning), het treffen van maatregelen voor het oplossen van het kleine boerenvraagstuk, het treffen van maatregelen ten aanzien van het bodemgebruik, de bevordering van doelmatige mechanisatie van de landbouw, bevordering van doelmatige emigratie van boeren, enz. Ten dele zullen hiervoor onderzoekingen nodig zijn, die meer thuis behoren bij andere afdelingen van het L.E.I., grotendeels gaat het hier echter om economisch-sociografische onderzoekingen.

Regionaal onderzoek dient plaats te vinden o.a. voor het opstellen van uitbreidings- en streekplannen voor agrarische gebieden, uitvoering van maatregelen t.a.v. het bodemgebruik, wanneer door de uitvoering hiervan in belangrijke mate ingegrepen wordt in de economische structuur van bepaalde gebieden (b.v. regelingen t.a.v. hooigrasverkopen), vooronderzoek op sociaal- en economisch gebied bij de voorbereiding van grote cultuur-technische projecten, onderzoekingen in verband met de arbeidsvoorziening in de landbouw, enz.

Het apparaat voor dergelijke onderzoekingen, dat thans ten dienste staat, is, gezien de omvang van het onderzoek, dat feitelijk verricht moet worden, volkomen onvoldoende. Wat het landelijk apparaat betreft, bij de Rijksdienst voor het Nationale Plan zijn wel enkele onderzoekingen op agrarisch gebied gedaan, doch van een systematisch aanpakken van de bestaande problemen kan niet worden gesproken en dit is, bij de bestaande outillage van deze dienst ook niet mogelijk. Het Departement van Landbouw heeft wel enige onderzoekingen aangevat, in het bijzonder de afdeling Tuinbouw, doch van een regelmatig onderzoek van alle in aanmerking komende vraagstukken is geen sprake en het apparaat daarvoor is ook niet aanwezig; de afdeling Agrarische Plannen staat nog steeds in de kinderschoenen en is voor onderzoek feitelijk niet geoutilleerd. De afdeling Streekonderzoek van het L.E.I. is in haar huidige vorm

veel te gering van omvang om de gestelde problemen van landelijke aard te kunnen aanvatten, *temeer*, daar door de nog te noemen tekorten, wat betreft het regionale onderzoek, deze afdeling in sterke mate door regionale onderzoekingen in beslag wordt genomen.

Wat het regionale onderzoek betreft, in sommige provincies is enig onderzoek op dit gebied gedaan door de betreffende planologische dienst, doch in het algemeen zijn deze diensten veel te weinig agrarisch georiënteerd om op dit gebied behoorlijk werk te kunnen doen. Meestal wordt bij de uitbreidingsplannen de agrarische kant onvoldoende behandeld of verwaarloosd ; slechts enkele planologische diensten beschikken over medewerkers, die in staat zijn agrarische vraagstukken te behandelen. In enkele provincies (b.v. Groningen en Overijssel) is door het Economisch-Technologisch Instituut aan agrarisch onderzoek gedaan, doch het overgrote deel der E.T.I.'s heeft tot nu toe in hoofdzaak alleen belangstelling betoond voor industriële problemen. In oorlogstijd zijn grote plannen gemaakt voor sociaal-economisch onderzoek ten behoeve van arbeidsbemiddeling en arbeidsvoorziening — o.a. ten behoeve van de landbouw — door de gewestelijke arbeidsbureau's, doch door verschillende omstandigheden is uiteindelijk van deze plannen weinig terechtgekomen. Door landbouw-, tuinbouw- en veeteeltconsulenten is op het gebied van het regionaal economisch onderzoek heel weinig gedaan ; zij waren vrijwel geheel op technische vraagstukken ingesteld. Soms is iets gedaan door cultuurconsulenten, doch dit heeft weinig te betekenen. De grootste belangstelling voor het onderzoek in deze richting vindt men thans bij de jongste aanwinst van het landbouwvoorlichtingsapparaat, de consulenten voor grond- en pachtzaken. Ook deze echter doen aan dit onderzoek nog betrekkelijk weinig, enerzijds omdat zij in de regel een behoorlijke opleiding in deze richting missen, anderzijds, omdat de nodige outillage en de medewerkers ontbreken, die nodig zouden zijn om dit werk behoorlijk tot ontwikkeling te brengen. Tenslotte, indien er hier en daar al eens iets aan het regionaal onderzoek op dit gebied is gedaan, dan is dit zonder enig systeem en zonder enige samenhang gebeurd.

De eindconclusie dient dan ook te zijn, dat, zowel landelijk als regionaal, grote behoefte aan economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw bestaat, doch dat omvang, aard en organisatie van dit onderzoek nog zeer veel te wensen overlaten, hetgeen door een enquête, welke door de commissie bij de verschillende hiervoor in aanmerking komende instituten werd gehouden, werd bevestigd.

IVi De externe organisatie van het onderzoek.

Een eerste eis voor een goede ontwikkeling van het economisch-sociografisch onderzoek, ten behoeve van de landbouw is, dat hiervoor een zodanige organisatie wordt geschapen, dat het niet alleen nu, maar ook bij een eventueel verder uitgroeien in de toekomst, doelmatig en met een minimum aan wrijving kan worden uitgevoerd. Bij deze organisatie doen zich drie principiële vragen voor, n.l.:

1. Moet het toegepast sociografisch onderzoek al of niet categoriaal worden gedecentraliseerd en zo ja, in welke mate ;
2. Moet het onderzoek al of niet regionaal worden gedecentraliseerd en zo ja, in welke mate;
3. Moet het onderzoek al of niet rechtstreeks door het uitvoerend orgaan geschieden?

ad. 1. Wat het eerstgenoemde punt betreft, het economisch-sociografisch onderzoek ten aanzien van de landbouw, staat in nauw verband met andere vormen van sociografisch doelonderzoek. In de eerste plaats bestaat er een nauwe relatie met het economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van andere bedrijfstakken en van het economisch leven als geheel. De landbouw zal steeds dienen te worden beschouwd in verband met het economisch leven in andere bedrijfstakken en omgekeerd. Anderzijds is het economisch-sociografisch doelonderzoek steeds nauw verbonden met doelonderzoek ten behoeve van andere terreinen van het maatschappelijke leven (onderzoek ten behoeve van sociale aangelegenheden in engere zin, ten behoeve van sociaal-culturele aangelegenheden, enz.) daar het economisch leven onverbrekkelijk met de rest van het maatschappelijk leven is verbonden. Wat de landbouw betreft, zal dus het economisch-sociografisch onderzoek steeds nauwe relaties vertonen met het onderzoek van leven van plattelandsbevolking in het algemeen. Dient nu het economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw afzonderlijk te worden georganiseerd, of dient alle onderzoek ten behoeve van landbouw en platteland als één geheel te worden georganiseerd, of moet het economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van het gehele economische leven als geheel worden opgezet, of moet misschien zelfs het totale toegepaste sociografisch onderzoek in één organisatie worden ondergebracht ? De beantwoording van deze vraag kan voor een landelijk en een regionaal apparaat nog weer verschillend zijn.

Vóór centralisatie pleit ideëel het feit, dat het economische leven en tenslotte het gehele maatschappelijke leven, een eenheid vormt.

materieel, dat bij één organisatie dubbel werk kan worden vermeden en verder, dat het hierdoor — althans in theorie — mogelijk wordt om het geheel tegelijk te overzien.

Tegen pleit, dat, althans landelijk, en feitelijk ook regionaal (provinciaal), de organen, welke met het opstellen en uitvoeren van de maatregelen, betreffende het ingrijpen in het maatschappelijke leven, zijn belast (landelijk, de verschillende departementen en diensten, regionaal de verschillende buitendiensten van deze organen, provinciaal bestuur, Kamers van Koophandel, enz.) een zo grote zelfstandigheid vertonen, dat het in de praktijk moeilijk, zo niet onmogelijk zal blijken, een organisatie tot stand te brengen, waarin alle betrokken departementen en diensten deel hebben en waaraan alle de voor hen van belang zijnde onderzoekingen kunnen opdragen. Vooral landelijk is te verwachten, dat het scheppen van een dergelijke eenheidsdienst moeilijkheden t.a.v. het beleid van de diverse departementen zou meebrengen. Onderzoek is wel geen beleid, doch bij het beleid zeer nauw betrokken, in die zin, dat het een directe voorbereiding vormt voor het beleid. Zeggenschap van het beleidsorgaan ten aanzien van het onderzoek, in zoverre, dat het direct opdrachten aan het onderzoek-orgaan kan geven en daardoor de aard en het tempo van de voorbereiding van het beleid zelf in handen kan houden, schijnt noodzakelijk, al zal natuurlijk, wetenschappelijk gesproken, het onderzoek steeds van het beleid onafhankelijk moeten zijn. Uit handen geven van zeggenschap over het onderzoek betekent, uit handen geven van één der grondslagen van het beleid. Zou al het voor het regeringsbeleid noodzakelijke onderzoek in één apparaat worden samengebracht, dan zou dit ongetwijfeld een zo grote mate van zelfstandigheid verwerven, dat inderdaad de afzonderlijke departementen de directe zeggenschap over het voor hun doel noodzakelijke onderzoek zouden kwijtraken.

Tegen centralisatie pleit ook het feit, dat onderzoek op elk gebied — i.c. dat van de landbouw —> weer zijn eigen speciale eisen stelt ten aanzien van de bijzondere deskundigheid van de met het onderzoek belaste personen en vooral ook t.a.v. hun relaties met de organen van het betreffende departement of de betreffende dienst, daar contact hiermee onmisbaar is voor het verkrijgen van de nodige gegevens en inlichtingen. Tenslotte gebiedt de werkelijkheidszin er op te wijzen, dat men bepaalde problemen vanuit een verschillende gezichtshoek kan bekijken en het, gezien de bestaande tegenstellingen, dikwijls noodzakelijk is, in het bijzonder te onderzoeken in hoeverre het landbouwbelang bij een bepaalde aangelegenheid is betrokken.

De conclusie dient dan ook te luiden, dat het, om verschillende redenen, gewenst is, dat het toegepast sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw, voorzover 't het landelijk onderzoek betreft, een zekere zelfstandigheid bezit. Aan de andere kant is het wenselijk, dat het onderzoek ten behoeve van de landbouw op zichzelf één geheel blijft en niet b.v. over verschillende afdelingen en diensten wordt versnipperd. Natuurlijk is het mogelijk, dat specialisten zich in het bijzonder toeleggen op vragen van bepaalde afdelingen (b.v. tuinbouwvraagstukken), doch uiteindelijk dient het onderzoek, evenals het beleid, vanuit één centraal punt te worden overzien, juist om de eenheid in beleid mede te waarborgen. Dit houdt dus ook in, dat **alle** vraagstukken, liggende op het terrein van het toegepaste sociografische onderzoek, voorzover ze het landbouwbeleid raken, in het algemeen door één en hetzelfde orgaan moeten worden behandeld, al zal men soms misschien enigszins geïsoleerde vraagstukken van een min of meer algemene strekking •— b.v. betreffende de demografische ontwikkeling ten plattelande — onder bepaalde omstandigheden aan andere organen —* te denken valt b.v. aan het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk, dat dergelijke onderzoekingen o.a. voor het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, het Ministerie van Sociale Zaken en de Rijksdienst voor het Nationale Plan heeft gedaan — kunnen overdragen. Het normale werk zal echter door het in het bijzonder voor het landbouwbeleid werkende orgaan moeten worden gedaan. Daar landbouwbeleid zich niet uitsluitend beperkt tot vraagstukken van economische aard, doch voortdurend ook in aanraking komt met maatschappelijke problemen van andere aard,- dient het betreffende orgaan zeker niet te eng economisch te zijn ingesteld. Voor het centrale apparaat is dus categoriale decentralisatie gewenst, met dien verstande, dat al het toegepaste sociografische onderzoek in verband met het landbouwbeleid landelijk door één apparaat wordt verricht.

ad. 2. De vraag ten aanzien van categoriale decentralisatie van regionale apparaten is niet te beantwoorden, alvorens het vraagstuk van de eventuele regionale decentralisatie onder ogen te hebben gezien. Vóór regionale decentralisatie pleit in de eerste plaats, dat voor tal van regionale onderzoekingen grondige persoonlijke bekendheid met regionale verhoudingen een eerste noodzaak is; in de tweede plaats, dat bij onderzoekingen, die veel verblijf ter plaatse eisen, volledige centralisatie hoge reis- en verblijfkosten meebrengt. Minder tastbaar, maar daarom niet minder belangrijk is tenslotte het

motief, dat in de randprovinciën een sterke en vermoedelijk groeiende tegenstand bestaat tegen het stelsel om alles vanuit Den Haag te regelen en te bedisselen. Een eigen regionaal apparaat zou het gevoel versterken, dat men niet in alles aan Den Haag is overgeleverd. Tegen decentralisatie pleit, dat tegenover geldelijke voordelen van decentralisatie ook weer geldelijke nadelen staan. In welke richting de balans zal doorslaan, hangt af van de omvang van het werk, dat 'door het regionaal apparaat valt te doen. Indien dit betrekkelijk gering zou zijn, dan zou misschien decentralisatie duurder zijn dan centralisatie. Tegen decentralisatie pleit, in zekere zin, dat het centrale apparaat zich toch nooit geheel zal kunnen onthouden van regionale onderzoekingen, althans van sterke bemoeiing daarmee. Ook wanneer het onderzoekingen betreft, die dienen als basis voor het vaststellen van het beleid van de centrale overheid, zullen deze toch veelal een regionaliserend karakter dragen en onderzoek ter plaatse vragen. Zullen deze onderzoekingen echter beantwoorden aan het gestelde doel, dan zullen ze of door het centrale apparaat, of onder rechtstreekse leiding hiervan, dienen te geschieden, zodat een nauwe relatie van het centrale apparaat met het regionale onderzoek noodzakelijk blijft. Aan de andere kant kunnen, bij aanwezigheid van regionale apparaten, dergelijke onderzoekingen door een samenwerking van het regionale en het centrale apparaat op de meest doelmatige wijze worden aangevat. Vóór- en nadelen tegen elkaar afgewegend, spreekt de commissie als haar overtuiging uit, dat regionale apparaten onmisbaar zijn. De scheiding tussen het werk van het regionaal orgaan en het centraal orgaan dient in principe zo te zijn, dat het centraal orgaan het onderzoek verricht, of althans ónder zijn rechtstreekse leiding laat verrichten, dat verband houdt met de voorbereiding van het beleid van de centrale overheid en met de voorbereiding van de uitvoering van maatregelen, rechtstreeks door een centrale overheid, terwijl aan de verantwoordelijkheid van het regionale apparaat zal kunnen worden overgelaten het dóen van onderzoekingen, betrekking hebbende op de regionale uitvoering van landelijke maatregelen en op de voorbereiding van maatregelen van een duidelijk regionale strekking. In de praktijk zal het, juist omdat beide apparaten elkaar zullen moeten aanvullen en steunen, moeilijk zijn de scheidingslijn tussen beider sferen duidelijk te trekken. De meest aangewezen oplossing is hierom, dat er een organisatorische band wordt gelegd tussen het centraal apparaat en het regionaal apparaat, waardoor een goede samenwerking en een juiste taakverdeling op de duur kan groeien.

Dient nu het regionaal apparaat ook categoriaal te worden gedecentraliseerd? Regionaal pleit veel meer tegen categoriale decentralisatie dan centraal. In de eerste plaats is de totale omvang van het toegepast sociaal-wetenschappelijk onderzoek regionaal veel geringer dan centraal. Indien regionaal het onderzoek evenzeer categoriaal gedecentraliseerd zou worden als centraal, dan zou het eindresultaat zijn een aantal bloedarme organen of wel een veel te duur geheel. De geschiedenis van de afdeling Documentatie en Statistiek van de gewestelijke Arbeidsbureau's is in dit opzicht leerzaam'.

In de tweede plaats heeft regionaal onderzoek veel minder dan het centraal onderzoek betrekking op het beleid, doch vooral op de uitvoering. De noodzaak van nauw en exclusief verband met de beleidsorganen is daarom minder groot dan voor het centraal apparaat. Ideaal zou zijn één regionaal (provinciaal) instituut voor toegepast sociaal-wetenschappelijk onderzoek, waar alle onderzoeken ten behoeve van regionale organen (provincie, economisch-technologische instituten, planologische diensten) enerzijds en regionale takken van rijksorganen (Landbouw, Wederopbouw, Rijksarbidsbureau, Economische Zaken, enz.) anderzijds zouden kunnen geschieden en in welk verband dan o.a. van landbouwzijde, naar behoefte, één of meer onderzoekers, in het bijzonder voor agrarische aangelegenheden, zouden kunnen worden geplaatst. Deze onderzoekers zouden in een speciaal verband tot het centraal economisch-sociografisch onderzoekapparaat dienen te worden gesteld —• b.v. hierdoor worden gedetacheerd — en verder regionaal door een bijzondere adviescommissie, b.v. een college van consultants en vertegenwoordigers van de georganiseerde landbouw, dienen te worden omringd. Een bezwaar is echter, dat een dergelijk categoriaal gecentraliseerd regionaal onderzoekapparaat niet bestaat en pogingen, om hiertoe te komen <— o.a. door de E.T.I.'s hiertoe om te bouwen ^ tot nu toe niet zijn geslaagd. Het onderzoek is nu in hoofdzaak verdeeld over de planologische diensten enerzijds en de E.T.I.'s anderzijds. Alleen in Groningen is het onderzoek bij het E.T.I. geconcentreerd. Aanhaken van het onderzoek ten behoeve van de landbouw aan één dezer beide instituten heeft grote bezwaren, daar beide slechts een gedeelte van het onderzoek bestrijken en bovendien bij beide aan dit onderzoek eenzijdig uitvoerend werk is verbonden. De planologische diensten zijn alleen gericht op ruimtelijke ordening, terwijl het landbouw-onderzoek een veel uitgestrekter terrein dient te bestrijken. De E.T.I.'s zijn in hoofdzaak gericht op het niet-agrarische economische leven. Directe verbinding met één van beide

is onder de huidige verhoudingen in het algemeen dan ook niet 'gewenst. Gestreefd zal moeten worden naar het tot stand brengen van een onderzoekorgaan in de verschillende gewesten, dat niet rechtstreeks is verbonden aan één der uitvoerende organen, doch voor alle, naar behoefte, onderzoekingen verricht op de wijze, zoals boven werd omschreven.

Zolang het niet is gelukt een dergelijke oplossing tot stand te brengen, zal noodgedwongen van landbouwzijde zelfstandig een tijdelijke oplossing moeten worden nagestreefd. De beste oplossing zal waarschijnlijk zijn, dat door het centrale onderzoekapparaat in de gewesten onderzoekers worden gedetacheerd, die daar in nauwe samenwerking met het voorlichtingsapparaat en de georganiseerde landbouw het nodige onderzoek verrichten. De consulenten, samen met vertegenwoordigers van de georganiseerde landbouw, zouden een college van advies kunnen vormen, dat de onderzoeker in zijn werk bijstaat en de resultaten van de onderzoekingen bespreekt, terwijl de leden afzonderlijk of het college in zijn geheel voorstellen zouden kunnen doen tot het verrichten van onderzoekingen. De onderzoeker zou het beste onderdak kunnen vinden bij één der consulenten, die met dit onderzoek de meeste relaties heeft, hetgeen onder de bestaande omstandigheden misschien de consulent voor grond- en pachtzaken zal zijn. Dit betekent echter niet, dat hij speciaal ten dienste van deze consulent zou staan of aan deze ondergeschikt zou zijn. Formeel blijft hij ondergeschikt aan het centraal onderzoekapparaat, terwijl hij ten dienste staat van het economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw als geheel in het betreffende gewest; bovendien heeft ieder der belanghebbenden, zoals gezegd, het recht om voorstellen tot het verrichten van onderzoekingen te doen.

De conclusie luidt dus, dat regionale decentralisatie noodzakelijk is, doch een organisatorische band tussen het centrale en de regionale apparaten dient te worden geschapen. Regionaal is categoriale decentralisatie ongewenst en slechts als tijdelijke noodoplossing te accepteren.

ad. 3. De derde vraag betreft de verhouding van het onderzoek-orgaan tot het beleidsorgaan. Door de sterke uitbreiding van de bemoeiing van de overheid met het maatschappelijke leven enerzijds en de noodzaak om zich voor het leggen van deugdelijke grondslagen voor dit 'ingrijpen te laten voorlichten door wetenschappelijke onderzoekers anderzijds, is gedurende de laatste tientallen jaren voortdurend in de praktijk het vraagstuk van de verhouding van het beleidsorgaan

tot het onderzoek ten behoeve van de overheid naar voren gekomen. Een conclusie aangaande de juiste onderlinge verhouding is slechts te trekken, wanneer men zich bewust is van de essentiële kenmerken van het overheidsbeleid enerzijds en het wetenschappelijk onderzoek anderzijds. Overheidsbeleid is een politieke aangelegenheid. Politiek is in wezen het streven om in de activiteit van de staat en zijn organen bepaalde levensbeschouwingen tot uiting te brengen. Dit houdt in, dat in de politiek en daarmee in het overheidsbeleid, het waardeoordeel, berustende op deze levensbeschouwing, een essentieel element vormt. De maatschappelijke wetenschappen houden zich echter in principe van een waardeoordeel vrij. Hun taak is het leren kennen van de feiten en de samenhang tussen deze feiten, Er is dus een principieel verschil tusoen wetenschappelijk onderzoek en beleid. Het is onmogelijk om op grond van wetenschappelijk onderzoek het beleid te bepalen, terwijl anderzijds het ingrijpen van beleidsorganen in het onderzoek gemakkelijk leidt tot beïnvloeding, die aan het wezen van het wetenschappelijk onderzoek vijandig is. In principe, dient dus een duidelijke scheiding te worden gemaakt. Concreet geformuleerd betekent dit, dat de onderzoeker er zich toe dient te bepalen, na te gaan welke de bestaande verhoudingen zijn, door welke oorzaken deze zijn ontstaan en tot welk resultaat het nemen •van bepaalde maatregelen zou leiden. Wat het laatste betreft, dient hij de verschillende redelijkerwijs in aanmerking komende mogelijkheden naast elkaar te plaatsen, zonder daarbij een op een waardeoordeel berustende voorkeur uit te spreken. De taak om, op grond van een waardeoordeel over de te verwachten resultaten, de gewenste maatregel te kiezen, is de taak van het verantwoordelijke beleidsorgaan. Anderzijds moet de activiteit van het beleidsorgaan ten aanzien van het onderzoek zich beperken tot het geven van de vraagstelling en het bepalen van het tempo. Wanneer men aan beide zijden zich streng houdt aan deze scheiding der werkgebieden en over de nodige zelfbeheersing beschikt om het vaak verleidelijke betreden van het terrein van de ander te voorkomen, behoeft de verhouding niet tot moeilijkheden aanleiding te geven. Als toetssteen voor de juiste verhoudingen kan gelden, dat het onderzoekorgaan onafhankelijk van het beleidsorgaan de resultaten van het onderzoek kan publiceren, zonder dat dit bij het beleidsorgaan aanleiding geeft tot bezwaren. Uitzonderingen kunnen natuurlijk voorkomen, b.v. wanneer het beleidsorgaan voor het onderzoek gegevens heeft verstrekt, die het als geheim of vertrouwelijk beschouwt.

De gewenste verhouding kan in de practijk het beste worden

bereikt, wanneer beleidsorgaan en onderzoekorgaan organisatorisch en ruimtelijk niet te eng zijn verbonden en het laatste dus een min of meer onafhankelijk leven leidt. De kans, dat beide hun taak op de juiste wijze opvatten en uitvoeren is dan het grootst. Dit betekent in feite, dat het onderzoek het best kan geschieden door een orgaan, dat formeel het karakter draagt van een particulier lichaam, dat van de overheid subsidie ontvangt en daarvoor de op te dragen onderzoeken uitvoert. Deze ruimtelijke en organisatorische scheiding heeft bovendien het voordeel, dat het onderzoek niet in de verdrinking raakt. De praktijk laat zien, dat pogingen, om sociaal onderzoek in het kader van een departementaal apparaat te verrichten, er in de regel toe leidt, dat de betreffende ambtenaren geleidelijk in het dagelijkse routinewerk worden opgenomen, hierdoor worden opgeslokt en uiteindelijk van het onderzoek weinig meer terecht komt. Aan de andere kant mag deze organisatorische scheiding er niet toe leiden, dat het contact van het onderzoekingsinstituut met het apparaat van het beleidsorgaan verloren gaat, daar, zoals gezegd, zonder de inlichtingen en de medewerking van dit apparaat het onderzoek zeer zou worden bemoeilijkt en veelal onmogelijk zou worden.

Uit het bovenstaande blijkt, dat het L.E.I. in vele opzichten aan de aan het centrale onderzoekingsapparaat te stellen eisen voldoet. Bezwaren van het L.E.I. zijn tot nu toe, dat het apparaat, dat voor economisch-sociografische onderzoeken ter beschikking staat, veel te gering van omvang is, om aan de werkelijke behoefte te voldoen en verder, dat de algemene belangstelling voor dit deel van het onderzoek te wensen heeft overgelaten. Het instituut als geheel is overwegend bedrijfs-economisch en algemeen-economisch ingesteld, zoals uit bezetting met personeel en trouwens ook uit de samenstelling van het bestuur blijkt. Een en ander is historisch geheel verklaarbaar en begrijpelijk, doch, gezien de uiterst belangrijke betekenis van het economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw, niet te handhaven, als het L.E.I. in de toekomst het centrale punt hiervoor zal zijn. Zal het L.E.I. dit onderzoek in de toekomst op bevredigende wijze verrichten, de juiste methode van onderzoek helpen ontwikkelen en deze met succes toepassen, dan zal het zich in het algemeen minder eenzijdig bedrijfs- en theoretisch-economisch moeten oriënteren, het apparaat ten dienste van deze onderzoeken sterk dienen uit te breiden en de onderzoekers op dit gebied dienen te omringen met een adviesorgaan, in de eerste plaats bestaande uit deskundigen op dit gebied, d.w.z. sociografen en sociaal-geografen. Van groot belang is ook, dat de economisch-

rsociografische afdeling van het L.E.I. nauw contact onderhoudt met het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk. Dit instituut beschikt in zijn Bestuur en andere organen over de medewerking van vrijwel alle vooraanstaande deskundigen op het gebied van sociografisch onderzoek en fungeert als sociografische commissie binnen het kader van de afdeling Letterkunde van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Het is het meest gezaghebbende lichaam op dit gebied. Contact hiermee kan de juiste wetenschappelijke ontwikkeling van het werk van het L.E.I. in dit opzicht bevorderen, terwijl, zoals gezegd, voor onderzoekingen van meer algemene en principiële aard het L.E.I. de medewerking van 'dit Instituut kan inroepen.

Anderzijds is contact van de economisch-sociografische afdeling van het L.E.I. met de Landbouwhogeschool te Wageningen gewenst, enerzijds om studenten bij hun vorming van dit contact voordeel te doen trekken, anderzijds om de opleiding van krachten, die op de duur in dit werk een functie kunnen vervullen, te bevorderen. Óp het ogenblik is, door persoonlijke omstandigheden, het contact tussen Wageningen en het L.E.I. tamelijk eng, doch overwogen zou kunnen worden, evenals men dit thans doet ten aanzien van andere landbouw-researchinstituten, dit contact ook een formele basis te geven, al vormt ruimtelijke scheiding hier een bezwaar.

Tenslotte dient opgemerkt te worden, dat in het algemeen moet worden gestreefd naar een zo eng mogelijk contact met allerlei officiële en semi-officiële organen, welke zich bezig houden met toegepast sociografisch onderzoek in het algemeen. Er wordt thans op dit gebied in Nederland veel naast elkaar en door elkaar heen gewerkt. Hoewel het om hiervoor genoemde redenen niet mogelijk zal zijn om tot een organisatorische eenheid te komen, althans niet wat de centrale apparaten betreft, is het gewenst, dat door het versterken van het onderlinge contact tussen de bij dit onderzoek betrokken organen en personen, dubbel werk zoveel mogelijk wordt vermeden en ervaringen en resultaten worden uitgewisseld. Dit laatste is temeer wenselijk, omdat het toegepast sociografisch onderzoek nog in volle ontwikkeling is en voortdurend nieuwe methoden van onderzoek en nieuwe wegen tot het verkrijgen van kennis worden gevonden.

Hiet ligt voor de hand, dat een reorganisatie van de afdeling Streekonderzoek van het L.E.I. in de zin, als hiervoor werd aangeduid, belangrijke financiële consequenties met zich mee zal brengen. Het Bestuur van het L.E.I. zal zich er van bewust moeten zijn, dat

liet aanvaarden voor de toekomst door het Instituut van de functie van centraal orgaan voor het toegepast economisch-sociografisch onderzoek voor de landbouw, meebrengt, dat men zich hiervoor grote financiële offers zal moeten getroosten. Zoals o.a. uit de rede, waar> mee de Voorzitter van het L.E.I. onze commissie installeerde, blijkt, heeft het Bestuur aanvankelijk enigszins onwennig gestaan tegenover •dit ondergeschoven kind. Zal het echter deel van het gezin blijven uitmaken, dan zal het zeker moeten zijn, dat het volledig deelt in de zorgen — ook de financiële — van de ouders.

Wat de verhouding tot de beleidsorganen betreft, uit het bovenstaande vloeit voort, dat bij de genoemde oplossing een orgaan voor de agrarische planning en de afdeling Economisch-Sociografisch Onderzoek van het L.E.I. elkaar niet overlappen, maar een duidelijk gescheiden taak hebben. Het L.E.I. doet onderzoekingen, doch heeft met het maken van plannen als zodanig niets uit te staan. Dit is het werk voor het orgaan voor agrarische planning, dat zijnerzijds met onderzoek zich niet rechtstreeks bemoeit, doch slechts opdrachten verstrekt en resultaten in ontvangst neemt en die verwerkt of laat verwerken in de op te stellen plannen.

Hierbij moge worden opgemerkt, dat de commissie zich heeft afgevraagd of de wijze, waarop de „planning” bij het Ministerie van Landbouw is georganiseerd, wel de meest juiste is. Het wil haar voorkomen, dat de instelling van een afdeling Agrarische Plannen naast de andere afdelingen niet gelukkig is geweest. Zij meent, dat het wenselijk is, dat het centrale orgaan voor de „planning” van het Departement niet naast, doch boven de verschillende afdelingen staat. Dit centraal orgaan zou slechts beperkt van omvang kunnen zijn en zich in hoofdzaak kunnen bepalen tot coördinatie, terwijl de uitwerking van de plannen bij de verschillende afdelingen zou kunnen geschieden. Van dit centraal orgaan zouden de opdrachten tot uitvoering van onderzoekingen, o.a. naar de verschillende afdelingen van het L.E.I., uit kunnen gaan.

Opgemerkt moge nog worden, dat bij het voorgaande steeds is uitgegaan van de gedachte, dat het maken van plannen een integreerend deel uitmaakt van het beleid en dus geschiedt onder verantwoordelijkheid van de betreffende Minister. Dit houdt in, dat ook die plannen op agrarisch gebied, die later deel zullen uitmaken van algemene plannen van de Rijksdienst voor het Nationale Plan en het Centraal Planbureau, in eerste instantie worden opgesteld door het Departement van Landbouw, in overleg met de georganiseerde landbouw. De taak van de centrale planorganen is essentieel

een coördinerende, al betekent dit natuurlijk niet, dat overleg met deze centrale organen dient te wachten tot het landbouw-facetplan geheel gereed is ; zij zullen van het begin af van de ontwikkeling op de hoogte moeten zijn. Het landbouw-facetplan zal zich moeten richten op het geheel van de agrarische belangen, dat door het Ministerie van Landbouw wordt behartigd, dus zich niet alleen dienen te richten op zuiver economische planning, doch ook op de ruimtelijke en de-sociale planning, welke hiermee verband houdt. Zoals reeds werd opgemerkt, zal het onderzoek zich hieraan dienen aan te passen.

V. De interne organisatie en de wetenschappelijke opzet van het onderzoek.

! Bij de studies ter voorbereiding van planologische maatregelen e.d. wordt dikwijls onderscheid gemaakt tussen twee typen, n.l. de „survey" en de „research". Bij „survey" wordt vooral gedacht aan een overzicht van de feitelijkheden, zonder dat men zich hierbij verdiept in de samenhang tussen de sociale feiten onderling en tussen sociale feiten en niet-sociale feiten (b.v. geografische), welke deze sociale feiten kunnen beïnvloeden. Bij „research" denkt men vooral aan het onderzoek naar de samenhang der verschijnselen, al zal, gezien het concrete karakter van het toegepast sociografisch onderzoek-, ook de „research" steeds op een uitgebreide feitenkennis dienen te berusten. Het behoeft nauwelijks betoog, dat, uit wetenschappelijk oogpunt gezien, de „research" de hoogste eisen stelt. „Research" eist in alle onderdelen zelfstandig wetenschappelijk inzicht en oordeel van degene, die deze verricht. De „survey" eist wetenschappelijk inzicht voor de opzet; van tevoren dient op wetenschappelijk verantwoorde wijze te worden vastgesteld welke onderwerpen, in verband met hun mogelijk belang voor het betreffende doel, zullen worden besproken en in welke volgorde ze zullen worden geplaatst. Het verzamelen van gegevens kan daarna echter min of meer automatisch geschieden. De „survey" is in de eerste plaats bestemd om feitelijke gegevens te verschaffen, waaruit een ander zijn conclusies kan trekken. Een typisch voorbeeld van „survey" in Nederland zijn o.a. de rapporten betreffende industrievestigingsfactoren, door de verschillende Economisch-Technologische Instituten voor de belangrijkste gemeenten in Nederland samengesteld, bestemd "om aanstaande industriëlen te oriënteren omtrent de mogelijkheden.

die voor vestiging van bedrijven in verschillende plaatsen openstaan. Al deze rapporten zijn strikt naar één schema opgemaakt en feitelijk* beredeneerde documentaties. In tegenstelling met „research”, waarbij ieder onderzoek door zijn aard een eigen en zelfstandig karakter, moet hebben, kunnen „surveys” voor een zelfde doel volgens dezelfde vaste lijnen worden samengesteld. Een voordeel is, dat ze hierdoor vrijwel volkomen vergelijkbaar kunnen zijn en verder door het min of meer automatische van de samenstelling grotendeels kunnen geschieden door middelbare krachten en daardoor betrekkelijk goedkoop kunnen zijn.

De praktische betekenis van de „surveys” is, dat ze van uitermate groot nut kunnen zijn voor een doeltreffende uitvoering van maatregelen en verder, dat zij een eerste oriëntatie geven ten behoeve van - en een grondslag voor het verdere onderzoek, de feitelijke „research”, niet in het minst ook, omdat uit de „survey” kan blijken; waar in de eerste plaats „research” nodig zal zijn.

Een goede „survey” van de landbouw in Nederland is een noodzaak. Wanneer b.v. de regering de bedoeling heeft een plan uit te voeren voor cultuur-technische verbeteringen, dan is het noodzakelijk gegevens ter beschikking te hebben, niet alleen over de cultuurtechnische toestand in de verschillende delen van het land, doch ook over verschillende andere factoren, die enerzijds de uitvoerbaarheid van deze werken beïnvloeden (beschikbare arbeidskrachten b.v.) en anderzijds de maatschappelijke gevolgen hiervan bepalen. Wanneer men van plan is een einde te maken aan hooigrasverkopen, dan is voor een goede uitvoering van maatregelen in deze richting niet alleen nodig te weten, waar in het land deze hooigrasverkopen voorkomen en tot welke omvang, maar ook, welke plaats deze innemen in de gehele bedrijfsvoering en met welke maatschappelijke verhoudingen ze gepaard gaan, om te kunnen overzien welke gevolgen eventuele opheffing zou meebrengen. Om het kleine boerenprobleem te kunnen bestuderen en conclusies te kunnen trekken aangaande de wijze, waarop dit kan worden opgelost, is het niet nodig nauwkeurig onderzoek (research) te doen in alle gemeenten in Nederland; voor een goede opzet van een eventuele uitvoering van te nemen maatregelen is het echter wel nodig om gegevens aangaande het kleine boerenvraagstuk en alles, wat hiermee verband houdt, per gemeente te hebben. Zo kan worden voortgegaan met voorbeelden om aan te tonen, dat voor een goede voorbereiding en vooral ook voor de uitvoering van de maatregelen, op landbouwkundig gebied, een goede „survey” van de Nederlandse,

landbouw noodzakelijk is. De behoefte hieraan is trouwens ook reeds, lang tot uiting gekomen en voor bepaalde onderdelen heeft men zich reeds met de samenstelling van „surveys" bezig gehouden. Men denke b.v. aan het overzicht van de waterschapslasten in Nederlandse provincies, door Dr Ir D. R. Mansholt, het globale overzicht van de urgentie van cultuur-technische verbeteringen in verschillende delen van het land, door de Cultuurtechnische Dienst, het overzicht van werkverschaffingsobjecten in het zgn. plan Westhof, enz. Het bezwaar van al deze pogingen is, dat ze incidenteel en ongecoördineerd zijn en het daarom o.a. niet mogelijk is om de betreffende verschijnselen te zien in het kader van het geheel van de sociale en economische verschijnselen in de betreffende agrarische gebieden.

Zoals gezegd, is de „survey" verder van groot nut als basis van en eerste oriëntatie voor het onderzoek. Uit de „survey" zal, om te beginnen, naar voren komen welke delen van het land bijzonder de aandacht vereisen en waar nader onderzoek nodig is. Een groot voordeel van de „survey" is vooral ook, dat deze in sterke mate tot versnelling van het onderzoek kan bijdragen. Het bezwaar van toegepast sociografische onderzoekingen is veelal, dat zij zeer veel tijd vragen en wanneer advies op korte termijn wordt gevraagd, daardoor dikwijls tekort schieten. Wanneer een goede „survey" aanwezig is, dan is dit bezwaar grotendeels op te vangen. Niet alleen is dan een groot deel van de gegevens, welke voor het onderzoek van een bepaald gebied nodig zijn, reeds aanwezig, doch — wat voor het onderzoek van de oorzaken van de waargenomen verschijnselen en het trekken van conclusies van uitermate groot gewicht is — ook de mogelijkheid tot vergelijking met andere gebieden is aanwezig. Voor een vlotte werkzaamheid van het adviesorgaan op dit terrein is de „survey" onmisbaar.

Eén der eerste taken van het centraal orgaan voor economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw zal dan ook moeten zijn, het opstellen van een plan voor een samen te stellen „survey" en het organiseren van het verzamelen van de gegevens voor deze „survey". Het opstellen van een plan dient, behalve uit het aangeven van punten, waarover gegevens dienen te worden verzameld, te bestaan uit het formuleren van nauwkeurige vragenlijsten ten aanzien van de betreffende punten, zodat personen, die in verschillende delen van het land gegevens verzamelen, uiteindelijk vergelijkbare gegevens te voorschijn brengen. Het opstellen van plan en vragen zal dienen te geschieden in nauwe samenwerking met diensten in en buiten het Departement van Landbouw, die bij deze

„survey" belang hebben (buiten het Departement o.a. de Rijksdienst voor het Nationale Plan) en met de georganiseerde landbouw. De „surveys" zullen moeten worden opgesteld per landbouwgebied met echter een vérgaande detaillering per gemeente.

Als voornaamste bronnen van deze „surveys" zullen moeten worden gebruikt enerzijds de grote hoeveelheid gedeeltelijk ongepubliceerde en vrijwel zonder uitzondering op verwerking (berekening van verhoudingscijfers e.d.) wachtende statistische gegevens, welke in Nederland aanwezig zijn en anderzijds op de grote kennis, welke bij landbouwconsulenten, tuinbouwconsulenten, cultuur-consulenten, veeteelt-consulenten, consulenten voor grond- en pachtzaken en hun medewerkers van de Nederlandse landbouw en het Nederlandse platteland aanwezig is, doch door hen zelf, om begrijpelijke redenen, zelden of nooit wordt neergeschreven en systematisch gerangschikt. Vermoedelijk zal ook door organen van de Stichting van de Landbouw — b.v. de dorps-sociale-commissies — een belangrijke bijdrage kunnen worden geleverd bij het verzamelen van de gegevens, terwijl: ook van de kennis en gegevens van andere lichamen, zo nodig en zo mogelijk gebruik kan worden gemaakt.

Het behoeft nauwelijks betoog, dat het verzamelen van gegevens niet het werk kan zijn van een centraal orgaan. Dit dient schema en vragenlijst samen te stellen. Het verzamelen en uitwerken van de statistische gegevens zou b.v. kunnen geschieden door het Centraal Bureau voor de Statistiek, op dezelfde wijze als dit is geschied voor de gemeentelijke documentatie van bevolkingsgegevens voor de Rijksdienst voor het Nationale Plan, hoewel natuurlijk ook een andere werkwijze denkbaar is. Het verzamelen van de gegevens via de voorlichtingsdienst en andere regionale lichamen zal moeten geschieden door middel van de hiervoor besproken organen voor het regionaal economisch-sociografisch onderzoek, die gewestelijk het verzamelen van de gegevens moeten organiseren en uiteindelijk ook de gewestelijk verzamelde gegevens en de via het centraal orgaan ontvangen statistische gegevens tot een samenhangend geheel zullen moeten verwerken.

Het spreekt wel vanzelf, dat het samenstellen van deze „surveys" niet een werk is, dat in korte tijd tot stand kan worden gebracht. Zonder zich hierop te willen vastleggen, meent de commissie, dat, mede in verband met eventueel ter beschikking zijnde geldmiddelen en arbeidskrachten, de samenstelling van de „survey" een tijd in de grootte-orde van vijf jaren zal vragen. Teneinde zo spoedig mogelijk resultaat van de uit te voeren materiaalverzameling te kunnen hebben,

is het gewenst bij de uitvoering hiervan zoveel mogelijk rekening te houden met de directe behoeften, welke, wat betreft de „research” en andere doeleinden bestaan. Dit kan er enerzijds toe leiden, dat bepaalde gegevens meteen voor het land als geheel worden verzameld of uitgewerkt, anderzijds misschien, dat, in verband met bepaalde onderzoeken, de „survey” voor bepaalde gebieden in een zo snel mogelijk tempo geheel zal worden voltooid, Eén en ander zal bij het opzetten van de plannen voor de „survey” verder onder ogen moeten worden gezien. Is de „survey” eenmaal voltooid, dan is het nodig, dat deze regelmatig wordt bijgehouden. Wat de statistische gegevens betreft, is het wenselijk, dat deze van jaar tot jaar worden aangevuld, voor de andere gegevens zal een herziening b.v. eens in de vijf jaren nodig zijn. Bij deze aanvulling kan dan ook geleidelijk naar verfijning en uitbreiding worden gestreefd.

Zoals gezegd, zal een plan voor een dergelijke „survey” naderhand afzonderlijk dienen te worden vastgesteld. Ter bepaling van de gedachten meent de commissie echter te kunnen aangeven, dat deze, in grote lijnen gezien, de volgende inhoud zal moeten hebben.

I. Natuurlijke voorwaarden voor **het** landbouwbedrijf.

a. De bodem.

Overzicht van de bodemgesteldheid in het betreffende gebied of de betreffende gemeente. Het is wenselijk, dat het overzicht op de duur berust op een nauwkeurige bodemcartering. Zolang deze niet voor het gehele land aanwezig is, zal men zich moeten baseren op het oordeel van deskundigen, consultants, assistenten en op bij proefstations etc. aanwezige toevallige gegevens. Ook de aard van de nog woeste gronden, kwelders, aanwassen, etc, zal moeten worden beschreven.

b. Klimaat.

Hierbij zal in het bijzonder ook aandacht moeten worden besteed aan gegevens betreffende het microklimaat, in het bijzonder in die gebieden, waar de tuinbouw in de ruimste zin tot ontwikkeling is gekomen, of op grond van bodemgesteldheid en andere factoren tot ontwikkeling zou kunnen komen,

c. Cultuur-technische toestand.

Waterstaatkundige indeling. Toestand op het gebied van de

waterbeheersing. Mogelijkheden tot verbetering hierin, eventuele plannen dienaangaande. Verdere gegevens betreffende de cultuur-technische toestand.

II. Het maatschappelijk milieu van het landbouwbedrijf.

a. De economische structuur van de samenleving als geheel.

Ontleding aan de hand van de gegevens van de beroepstelling en bedrijfstelling van de economische structuur van de betreffende groep, in grote lijnen gezien, in het bijzonder de plaats van de agrarische groep to.v. de rest, één en ander in zijn historische ontwikkeling, in het bijzonder in de jongste tijd. Overzicht van werkgelegenheid en werkloosheid, o.a. door middel van werkloosheidsstatistieken, waarbij agrarische werkloosheid afzonderlijk dient te worden onderscheiden. Economische oriëntatie van de betreffende groep op grotere en kleinere centra. Verkeersverhoudingen.

b. Demografische verhoudingen.

Ontwikkeling van geboorte, sterfte, vestiging en vertrek. Leef-tijdsopbouw. Huwelijksleeftijd. Zo mogelijk huwelijksvruchtbaarheid en netto-vervangingsfactor (gegevens vrijwel geheel te ontleen aan de bevolkingsdocumentatie van de Rijksdienst voor het Nationale Plan).

c. Sociaal-culturele verhoudingen.

Ontwikkelingspeil. Religieuze verhoudingen. Politieke verhoudingen. Bestaande opvattingen, denkbeelden, normen, tradities, vooroordelen, voorzover in dit verband van belang. Verenigingsleven.

d. Andere sociale verschijnselen, welke voor de kenschetsing van de betreffende groep van belang zijn.

Bijzondere verschijnselen, welke het karakter van de betreffende groep beïnvloeden, b.v. ligging aan de grens, bijzondere herkomst van de bevolking (polderjongensbevolking e.d.), sterke beïnvloeding door nabij gelegen grote steden, vreemdelingenverkeer, etc.

III. Het landbouwbedrijf.

a. Grootte van de bedrijven.

Overzicht van de bedrijven naar de verschillende grootte-
klassen en de veranderingen, welke zich hierin voordoen. Ver-
schillen hierin in de verschillende delen van het gebied, zo
mogelijk met kaarten van verspreiding.

b. Verkaveling en parcellering.

Grondtrekken der verkaveling. Voor- en nadelen hiervan, ge-
zien vanuit het oogpunt van het boerenbedrijf. Verspreiding
van de tot de bedrijven behorende gronden. Mogelijkheden en
bezwaren van verbetering van parcellering en verkaveling.

c. Pacht en eigendom.

Verhouding tussen pacht en eigendom in de verschillende grootte-
klassen en de ontwikkeling in dit opzicht in de laatste tientallen
jaren. Uitwonende eigenaren, Beklemrecht en andere bijzon-
dere rechtsverhoudingen, de grond betreffende. Pachtprijzen.
Hooigrasverkoop. Pacht van ouders aan kinderen.

d. De structuur van het bedrijf.

Verhouding bouwland—grasland in de verschillende grootte-
klassen. Gebruik van het bouwland. Omvang van de veestapel.
Werktuigenpark. Verdere kenmerken van het bedrijfstype. Peil
van de agrarische productie.- Opbrengst van de gewassen, melk-
opbrengst en andere gegevens betreffende de productiviteit van
het bedrijf.

e. Organisatie van inkoop en afzet.

Wijze, waarop het bedrijf wordt voorzien van zaaizaad, poot-
goed, kunstmest, veevoeder, etc. Afzet van de producten. Be-
tekenis van de particuliere handel en de coöperatie. Ontwik-
keling hiervan.

f. Financiële resultaten en positie van het bedrijf.

Inkomsten, uitgaven en netto-resultaten, Hypotheeklasten en
ontwikkeling hiervan. Belastingen.

g. Arbeidsverhoudingen.

Bezetting van de bedrijven van verschillende grootte met arbeidskrachten, onderscheiden naar leeftijd, geslacht, vast of tijdelijk, uit eigen gezin of vreemd. Verhouding tussen aantal arbeidskrachten en productie; arbeidsproductiviteit. Leeftijdsofbouw van de in de landbouw werkzamen. Verhouding tussen het aantal jongeren, dat om een bedrijf vraagt en het aantal ouderen, dat het bedrijf verlaat. Animo van landarbeiderskinderen voor het agrarische bedrijf. Verhouding tussen boeren en landarbeiders. Arbeidslonen.

Bovenstaand schema is gedacht voor een gebied met normaal boerenbedrijf (akkerbouw en veeteelt). Andere agrarische bedrijfstypen (tuinbouw in diverse vormen) zullen vanzelfsprekend op een soortgelijke wijze dienen te worden beschreven.

Moet dus de opzet voor de organisatie van het samenstellen van een „survey" ongetwijfeld één der eerste taken zijn, waarmee het centraal orgaan voor het economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw zich heeft bezig te houden, de uitvoering hiervan ligt, zoals opgemerkt, feitelijk niet op zijn weg, al zal het op deze uitvoering toezicht moeten houden. De taak van het centraal orgaan is in de eerste plaats het doen van onderzoek in de engere zin, van „research". Het zal, in verband *mei* de door de beleidsorganen gewenste adviezen, dienen te onderzoeken, waarom bepaalde verhoudingen zijn zoals ze zijn, m.a.w. welke hiervan de oorzaken zijn en welke, in verband hiermee, de mogelijkheden zijn om in deze verhoudingen veranderingen te brengen. Zoals gezegd, zal dit „research"werk een onontbeerlijke steun vinden in de „survey" en hierdoor onvergelijkelijk veel sneller kunnen geschieden. Toch zal het voor het „research"-werk veelal noodzakelijk zijn op bepaalde punten verder in te gaan, dan in de „survey" mogelijk en nodig is. Soms zullen bepaalde kanten van het landbouwbedrijf zelf, soms de natuurlijke voorwaarden, of het maatschappelijk milieu nader dienen te worden onderzocht. Welke onderdelen dit zullen zijn, valt natuurlijk van tevoren niet te zeggen; dit hangt af van de gestelde vraag, de aard der verschijnselen en de loop van het onderzoek. Een algemeen schema voor „research" is ook niet te geven, al valt in het algemeen te zeggen, dat punten voor de „survey" genoemd, ook bij de „research" steeds in meer of mindere mate de aandacht zullen vragen.

Wanneer een regionaal apparaat zal worden geschapen en dit

er o.a. toe zal leiden, dat hierdoor een uitgebreide en betrouwbare „survey" zal worden opgebouwd, dan zal het centraal apparaat relatief beperkt kunnen blijven, al zal het aanzienlijk uitgebreider dienen te zijn, dan thans het geval is. Natuurlijk zal de omvang nauw verband houden met het aantal adviezen, dat zal worden gevraagd. Rekening houdende met hetgeen onder hoofdstuk III is opgemerkt, dient echter te worden aangenomen, dat het aantal vragen snel zal toenemen, vooral daar, zoals thans reeds valt op te merken, de noodzakelijkheid van dit werk in de agrarische wereld' meer en meer wordt gezien en het vertrouwen in de waarde van het onderzoek, zoals thans reeds door de afdeling Streekonderzoek van het L.E.I. wordt verricht, toeneemt.

Het centrale apparaat zal in de bovengevolgde gedachtengang een sterke bezetting dienen te krijgen met academisch gevormden, terwijl het aantal middelbare krachten betrekkelijk gering kan zijn. Het verzamelen van statistische en andere gegevens zal door de aanwezigheid van de „survey" voor een belangrijk gedeelte overbodig worden, terwijl ook voor de verzameling van speciaal materiaal, dat voor een bepaald onderzoek nodig is, steeds in belangrijke mate van het regionaal apparaat gebruik zal worden gemaakt. Dit verzamelen van gegevens via het regionale apparaat heeft, zoals ook reeds t.a.v. de „survey" werd opgemerkt, het grote voordeel, dat op de beste wijze gebruik kan worden gemaakt van de grote kennis en ervaring van het gewestelijk apparaat van de voorlichtingsdienst, terwijl men ook, als de voorlichtingsdienst niet zonder meer de gevraagde gegevens zal kunnen verstrekken, in de meeste gevallen vermoedelijk kan rekenen op de medewerking van dit apparaat om de gegevens te verzamelen, daar meestal de betrokken dienst zelf belang zal hebben bij het verzamelen van de gegevens.

De commissie is zich er van bewust, dat de uitvoering van de opzet, zoals boven in grote trekken is weergegeven, aanzienlijke uitgaven zal vorderen. Zij meent echter, dat deze onvermijdelijk en verantwoord zijn. Gezien de maatschappelijke verhoudingen en de maatschappelijke opvattingen- in ons land als geheel en de situatie, waarin onze landbouw thans verkeert en in de toekomst zal verkeren, is overheidsingrijpen in deze bedrijfstak onvermijdelijk. Wil men echter ingrijpen, dan dient men te weten, waarin men ingrijpt en welke de gevolgen van dit ingrijpen zullen zijn. Er is maar één middel om de kennis te verkrijgen : een diepgaand en wetenschappelijk verantwoord onderzoek. Dit onderzoek zal voor een belangrijk gedeelte economisch-sociografisch onderzoek dienen te zijn. Onder-

zoekt men niet en grijpt men toch in, zoals helaas maar al te veel in het verleden is geschied en onder de druk der omstandigheden ook wel moest geschieden, dan is het zeker, dat een schade ontstaat, die oneindig veel groter is, dan de kosten van het kostbaarste en uitvoerigste onderzoek.

VI. Conclusies.

1. Naast het bedrijfs-economisch en het algemeen economisch onderzoek op het gebied van de landbouw, dat door het Landbouw-Economisch Instituut wordt verricht, dient in het geheel van het landbouw-economisch onderzoek een economisch onderzoek te worden onderscheiden, dat zich, in tegenstelling tot het bedrijfs-economisch onderzoek, niet richt op het onderzoek van het afzonderlijke bedrijf, doch op de economische activiteit van de agrarische groep als geheel en zich, in tegenstelling tot het algemeen economisch onderzoek, niet richt op de algemene kenmerken van het economisch handelen als maatschappelijk verschijnsel, doch op de bijzondere kenmerken van de economische verhoudingen binnen een bepaalde groep.

2. Kan in algemeen theoretische beschouwingen over het economisch aspect van het maatschappelijk leven dit, tot op zekere hoogte, van ~~de~~ rest van het maatschappelijke leven geabstraheerd worden gedacht, bij studie van het economische leven van afzonderlijke groepen zal men dit steeds in relatie met de rest van het maatschappelijke leven dienen te beschouwen, daar, behalve het verschil in de natuurlijke voorwaarden, waaronder deze groepen leven, het juist de verschillen in het maatschappelijke leven als geheel zijn, welke de bijzondere aard van het economische leven van de betreffende groepen veroorzaken.

3. Het voorgaande, tezamen met het feit, dat deze onderzoeken van het economische leven van bepaalde groepen niet steeds betrekking zullen hebben op streekgroepen in de strikste zin van het woord — al zullen ze, gezien het karakter van de landbouw, meestal een min of meer regionaliserend karakter dragen — leidt tot de conclusie, dat de term „streekonderzoek" voor deze onderzoeken niet als de meest juiste moet worden aangemerkt.

; Ook de term „economisch-geo grafisch onderzoek" is niet aantrekkelijk, o.a. omdat deze term in de zin, waarin ze meestal in Nederland wordt gebruikt, een beperking in de opzet van het onderzoek inhoudt, die in dit verband niet aanvaardbaar is. De meest juiste aanduiding moet worden geacht „economisch-sociografisch onderzoek".

4. Economisch-sociografisch onderzoek moet in het algemeen nodig worden geacht waar in de landbouw wordt ingegrepen, op een zodanige wijze, dat bepaalde wijzigingen op lange termijn (structuurwijzigingen) in de landbouw ontstaan. Als voornaamste vormen van ingrijpen kunnen worden genoemd: 1. ruimtelijke ordening; 2. cultuur-technische maatregelen van grote omvang; 3. ordening van het grondgebruik; 4. regeling van de arbeidsvoorziening en de arbeidsverhoudingen in het agrarische bedrijf; 5. algemene agrarische ontwikkelingsplannen. Het hiervoor noodzakelijke onderzoek kan zowel van landelijke als van regionale aard zijn.

5. Zal ingrijpen als bovenbedoeld, dat thans reeds plaats vindt en in de toekomst zal plaats vinden, op de juiste wijze worden voorbereid en uitgevoerd, dan is hiervoor een uitgebreid onderzoek nodig. Thans is dit onderzoek geheel onvoldoende van omvang, zowel landelijk als regionaal.

6. Het toegepast economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw is enerzijds nauw verwant aan het toegepast economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van andere bedrijfstakken, anderzijds aan het toegepast sociografisch onderzoek ten behoeve van niet-economische agrarische vraagstukken en daarmee uiteindelijk aan al het toegepaste sociografische onderzoek. De vraag dient gesteld, of het economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw afzonderlijk dient te worden georganiseerd, dan wel met ander toegepast sociografisch onderzoek in één organisatie dient te worden ondergebracht. De omstandigheden zijn in dit opzicht voor het centrale, landelijke orgaan voor onderzoek en voor eventuele regionale organen voor onderzoek niet dezelfde. ;

7. Gezien de grote betekenis van het onderzoek voor het beleid, en in verband daarmee de noodzaak voor het beleidsorgaan —' het Departement van Landbouw - om de aard der te onderzoeken vraagstukken en het tempo van het onderzoek te kunnen bepalen

en verder de noodzaak om het landelijke orgaan voor het toegepast sociografisch onderzoek niet te onoverzichtelijk te maken, is het gewenst het toegepast sociografisch onderzoek ten behoeve van het landbouwbeleid afzonderlijk te organiseren. Hoewel de aan dit orgaan op te dragen onderzoeken in hoofdzaak een economische inslag zullen hebben, is het gewenst, dat, wanneer dit voor het landbouwbeleid nodig is, het eventueel ook toegepast sociografische onderzoeken van andere aard verricht. Dit kan zonder bezwaar, daar, zoals onder 2 is opgemerkt, economisch-sociografisch onderzoek steeds de noodzaak meebrengt het economische leven in het geheel van het sociale leven te beschouwen.

8. Naast een centraal orgaan voor toegepast sociografisch onderzoek, zullen regionale organen niet kunnen worden gemist. Regionaal is echter een dringende noodzaak tot afscheiding van het agrarisch onderzoek van de rest van het toegepast sociografisch onderzoek niet aanwezig. Het regionale apparaat zal minder met de voorbereiding van het beleid en meer met onderzoeken in verband met de uitvoering van genomen maatregelen en verder met materiaalverzameling te maken krijgen. Bovendien is regionaal bij samenvoeging van al het sociografisch onderzoekwerk de vorming van een onoverzichtelijk geheel minder te vrezen. Vermijding van dubbel werk, bevordering van contact van onderzoekers op verschillend terrein van het maatschappelijk leven, pleiten vóór één regionale organisatie voor toegepast sociografisch onderzoek. Er moet dan ook naar worden gestreefd een toestand te bereiken, waarbij in elke provincie een regionaal sociografisch onderzoek-orgaan aanwezig is, waarin ook het onderzoek ten behoeve van de landbouw is ondergebracht, al zullen degenen, die daarmee zijn belast, daarnaast in organisatorisch verband moeten staan met het centrale orgaan voor economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw. Vermoedelijk echter zal het bereiken van een dergelijke oplossing tijd vergen. In afwachting daarvan zal een tijdelijke oplossing dienen te worden gevonden, door medewerkers van het centrale orgaan in de provincie te detacheren, waarbij deze nauw contact zullen moeten onderhouden met de landbouw-voorlichting en de georganiseerde landbouw ter plaatse. Ze zouden bij één der consultants onderdak kunnen vinden.

9. Het is niet gewenst, dat het centraal orgaan voor toegepast onderzoek ten behoeve van de landbouw wordt ondergebracht bij

het beleidsorgaan. In de eerste plaats valt te vrezen, dat dan, onbewust, de bij de met het beleid belaste personen bestaande opvattingen de uitkomsten van het onderzoek zullen beïnvloeden ; in de tweede plaats is, blijkens de ervaring, de kans groot, dat de met het onderzoek belaste ambtenaren geleidelijk in het dagelijkse werk van het beleidsorgaan worden betrokken en het onderzoek tenslotte geheel of grotendeels achterwege blijft.

10. Een juiste taakverdeling tussen het beleidsorgaan en een hier buiten staand onderzoekapparaat is in verband hiermee noodzakelijk. Het maken van de plannen in engere zin, als zijnde een beleidstaak, behoort tot de competentie van het beleidsorgaan. De taak van het onderzoekapparaat is het leren kennen van de bestaande verhoudingen, het opsporen van de oorzaken, die tot deze verhoudingen hebben geleid en het aangeven van de verschillende mogelijkheden tot ingrijpen en de hiervan te verwachten gevolgen. Het kiezen uit deze mogelijkheden, als zijnde een beleidstaak, behoort niet tot de taak van het onderzoekapparaat.

11. De scheiding tussen beleid en onderzoek zal echter niet mogen leiden tot een gebrek aan contact tussen de onderzoekers en de verschillende afdelingen en diensten van het Departement van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening ; dit zou een goede ontwikkeling van het onderzoek schaden en daarmee uiteindelijk ook op het beleid een nadelige invloed uitoefenen. Het beleidsorgaan zal in dit opzicht het onderzoek dienen te beschouwen als een deel van het eigen werk, dat slechts ter wille van de doelmatigheid een organisatorische zelfstandigheid heeft.

12. De commissie is bij het voorgaande uitgegaan van de veronderstelling, dat het opmaken van landbouwplannen als zijnde een beleidstaak, behoort tot de competentie van het Departement van Landbouw, hierbij overleg plegende met de georganiseerde landbouw ; de centrale planningsorganen (Rijksdienst voor het Nationale Plan en Centraal Planbureau) hebben in dit opzicht een coördinerende taak. Eén en ander veronderstelt aan het Departement een orgaan, dat de agrarische planning als geheel kan overzien, de opdrachten voor onderzoekingen aan het apparaat voor economisch-sociografische onderzoekingen en andere onderzoekorganen kan uitgeven en de uitkomsten van deze onderzoekingen met behulp van de verschillende afdelingen en 'diensten tot plannen kan verwerken.

13. O.a. op grond van het onder 7 en 9 genoemde, meent de commissie, dat de afdeling Streekonderzoek van het L.E.I. na reorganisatie en uitbreiding, als centraal apparaat voor het economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw kan fungeren.

14. Het is zeer gewenst, dat deze afdeling in de toekomst nauw contact onderhoudt met andere organen op het gebied van toegepast sociografisch onderzoek, o.m. met het Instituut voor Sociaal Onderzoek van het Nederlandse Volk. Zowel voor de vorming van de studenten in de economische richting aan de Landbouwhogeschool, als ter wille van de verdere ontwikkeling van het onderzoek, is het gewenst, dat er een nauw contact bestaat tussen het L.E.I. •— o.a. dus de afdeling Economisch-Sociografisch Onderzoek — en de Landbouwhogeschool. Wenselijk is, dat de afdeling Economisch-Sociografisch Onderzoek een afzonderlijk adviesorgaan krijgt, bestaande uit deskundigen op het gebied van zuiver en toegepast sociografisch onderzoek.

15. Eén der eerste taken van de afdeling Economisch-Sociografisch Onderzoek zal moeten zijn het opstellen van een plan voor- en het organiseren van de uitvoering van een uitgebreide „survey" van de Nederlandse landbouw, als grondslag voor het verdere onderzoek en als hulpmiddel bij de uitvoering van allerlei maatregelen. Behalve het verzamelen en verwerken van statistische gegevens, dat centraal zal moeten geschieden, zal de uitvoering van deze „survey" grotendeels het werk dienen te zijn van de regionale organen.

16. De in het voorgaande voorgestelde uitbreiding van het economisch-sociografisch onderzoek-orgaan zal uit de aard der zaak belangrijke uitgaven meebrengen. Deze mogen echter als noodzakelijk en maatschappelijk verantwoord worden beschouwd.

Prof. Dr E. W. HOFSTEE, Voorzitter.
Dr H. J. KEUNING.
Ir P. F. MESU.
Ir G. P. F. ROYACKERS.

September 1948.

INHOUD

	Bladz.
I. Inleiding	5
II. Het object van het onderzoek	6
III. De bestaande en de toekomstige behoefte aan economisch-sociografisch onderzoek ten behoeve van de landbouw	9
IV. De externe organisatie van het onderzoek	12
V. De interne organisatie en de wetenschappelijke opzet van het onderzoek	22
VI. Conclusies	31